

WYROK*
z dnia 11 lipca 2011 r.
Sygn. akt P 1/10**

W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej

Trybunał Konstytucyjny w składzie:

Zbigniew Cieślak – przewodniczący
Maria Gintowt-Jankowicz – sprawozdawca
Miroslaw Granat
Wojciech Hermeliński
Stanisław Rymar,

protokolant: Grażyna Szałygo,

po rozpoznaniu, z udziałem Sejmu oraz Prokuratora Generalnego, na rozprawie w dniu 11 lipca 2011 r., pytania prawnego Sądu Rejonowego w Toruniu:
czy art. 194 ustawy z dnia 27 maja 2004 r. o funduszach inwestycyjnych (Dz. U. Nr 146, poz. 1546, ze zm.) w związku z art. 244 § 1 i art. 252 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, ze zm.) w zakresie, w jakim nadaje moc dokumentu urzędowego wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszu sekurytyzacyjnego w postępowaniu cywilnym, jest zgodny z art. 2, art. 20, art. 32 ust. 1 zdanie pierwsze i art. 76 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej,

o r z e k a:

Art. 194 ustawy z dnia 27 maja 2004 r. o funduszach inwestycyjnych (Dz. U. Nr 146, poz. 1546, z 2005 r. Nr 83, poz. 719, Nr 183, poz. 1537 i 1538 i Nr 184, poz. 1539, z 2006 r. Nr 157, poz. 1119, z 2007 r. Nr 112, poz. 769, z 2008 r. Nr 231, poz. 1546, z 2009 r. Nr 18, poz. 97, Nr 42, poz. 341, Nr 168, poz. 1323 i Nr 201, poz. 1540, z 2010 r. Nr 81, poz. 530, Nr 106, poz. 670, Nr 126, poz. 853 i Nr 182, poz. 1228 oraz z 2011 r. Nr 106, poz. 622) w części, w jakiej nadaje moc prawną dokumentu urzędowego księgom rachunkowym i wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszu sekurytyzacyjnego w postępowaniu cywilnym prowadzonym wobec konsumenta, jest niezgodny z art. 2, art. 32 ust. 1 zdanie pierwsze i art. 76 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz nie jest niezgodny z art. 20 Konstytucji.

UZASADNIENIE

I

* Dnia 5 września 2011 r. zostało wydane postanowienie do uzasadnienia wyroku o sprostowaniu oczywistej omyłki pisarskiej.

** Sentencja została ogłoszona dnia 25 lipca 2011 r. w Dz. U. Nr 152, poz. 900.

1. Postanowieniem z 17 grudnia 2009 r. (sygn. akt I C 941/09) Sąd Rejonowy w Toruniu postawił Trybunałowi Konstytucyjnemu pytanie prawne, czy art. 194 ustawy z dnia 27 maja 2004 r. o funduszach inwestycyjnych (Dz. U. Nr 146, poz. 1546, ze zm.; dalej: ustawa o funduszach) w związku z art. 244 § 1 i art. 252 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, ze zm.; dalej: k.p.c.) jest zgodny z art. 2, art. 20, art. 32 ust. 1 zdaniem pierwszym i art. 76 Konstytucji w zakresie, w jakim nadaje moc dokumentu urzędowego wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszu sekurytyzacyjnego w postępowaniu cywilnym.

Pytanie prawne zostało sformułowane w związku z następującym stanem faktycznym:

Ultimo Niestandardyzowany Sekurytyzacyjny Fundusz Inwestycyjny Zamknięty wniósł 13 maja 2009 r. w postępowaniu nakazowym wobec małżonków Krzysztofa Jana oraz Ewy Z. o zasądzenie kwoty 31 520,91 zł wraz z odsetkami. Wierzytelność wynikała z umowy kredytowej pozwanych z BRE Bankiem SA reprezentowanym przez Dominet SA. Do pozwu, jako dowód, załączony został wyciąg z ksiąg rachunkowych funduszu, w którego treści wskazano, że zgodnie z art. 194 ustawy o funduszach ma moc prawną dokumentu urzędowego. 20 maja 2009 r. wydany został nakaz zapłaty, zgodnie z roszczeniem powoda. 8 czerwca 2009 r. pozwani wnieśli zarzuty wobec nakazu zapłaty, podnosząc zarzut przedawnienia oraz nieudowodnienia roszczenia, ponieważ powód powinien, poza przedłożeniem wyciągu ze swoich ksiąg rachunkowych, wykazać zasadę i wysokość zobowiązania. Sąd wobec skutecznego wniesienia zarzutów 18 sierpnia 2009 r. zarządził rozpoznanie sprawy w postępowaniu zwykłym. Na żadnej z trzech rozpraw przeprowadzonych w sprawie nie stawił się przedstawiciel powoda. Fundusz Sekurytyzacyjny, pomimo wezwania sądu nie przedłożył dokumentacji umowy kredytowej, o co wnioskował pełnomocnik pozwanych. Sąd przedstawiający pytanie prawne wskazał, że w takim stanie rzeczy spór stanowiący istotę zawisłej przed nim sprawy należy rozstrzygnąć na podstawie art. 194 ustawy o funduszach i powództwo uwzględnić.

Opierając się na opisanym stanie faktycznym, sąd powziął wątpliwość co do zgodności ze wskazanymi przepisami Konstytucji art. 194 ustawy o funduszach w związku z art. 244 § 1 i art. 252 k.p.c. w zakresie, w jakim przepis ten nadaje wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszu sekurytyzacyjnego moc prawną dokumentu urzędowego w postępowaniu cywilnym. Oznacza to, że wyciąg z ksiąg rachunkowych takiego funduszu stanowi dowód zawartych w nim informacji, na równi z dokumentami urzędowymi.

W uzasadnieniu sąd pytający podniósł, że nadanie wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszu sekurytyzacyjnego mocy prawnej dokumentów urzędowych powoduje umocnienie pozycji procesowej funduszu, będącego podmiotem profesjonalnym, zajmującym się działalnością zarobkową, w stosunku do pozwanego konsumenta, który w celu obalenia domniemań związanych z mocą dokumentu urzędowego powinien przeprowadzić dowód negatywny, co do istnienia zobowiązania, które nabył fundusz, albo że zobowiązanie to ma inną wysokość. Zdaniem sądu pytającego, przeprowadzenie dowodu negatywnego jest sporne w doktrynie i budzi wątpliwości z punktu widzenia logiki. Podstawową zasadą procesu cywilnego jest obciążenie ciężarem udowodnienia roszczenia strony powodowej. Dopóki powód nie wykáže istnienia i wysokości roszczenia, pozwany nie musi podejmować obrony bez obawy o wynik sporu. Ze względu na art. 194 ustawy o funduszach to pozwany musi, wbrew powyższej zasadzie, udowodnić, że nie zaciągał zobowiązań wobec osoby trzeciej, od której fundusz nabył wierzytelność, albo że ma ona inną wysokość.

Wprowadzenie takiego przywileju stanowi naruszenie zarówno konstytucyjnej zasady równości, jak i sprawiedliwości społecznej oraz społecznej gospodarki rynkowej.

Zdaniem sądu pytającego, przyczyną niezgodności ze wskazanymi wzorcami konstytucyjnymi jest preferowanie pewnej grupy podmiotów kosztem innych. Fundusz sekurytyzacyjny jest podmiotem rynku finansowego, który działa w celu osiągnięcia zysku. Natomiast jego przeciwnikiem procesowym są konsumenci, którzy z założenia nie prowadzą działalności gospodarczej, a w stosunkach z przedsiębiorcami podlegają daleko idącej ochronie zarówno na podstawie przepisów kodeksu cywilnego, jak i ustaw szczególnych (m.in.: z dnia 23 sierpnia 2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym, Dz. U. Nr 171, poz. 1206; z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów, Dz. U. Nr 50, poz. 331, ze zm.; z dnia 20 lipca 2001 r. o kredycie konsumenckim, Dz. U. Nr 100, poz. 1081, ze zm.). Silniejsza, ze względu na profesjonalny charakter działalności, pozycja procesowa funduszu sekurytyzacyjnego w postępowaniu cywilnym zostaje dodatkowo wzmocniona w stosunku do konsumenta, ponieważ oświadczenie wiedzy funduszu zawarte w wyciągu z własnych ksiąg rachunkowych ma szczególną moc dowodową. Oznacza to również sprzeczność z art. 76 Konstytucji, który dotyczy ochrony praw konsumentów.

Ponadto ustawodawca nie wskazał w czytelny sposób przyczyny preferowania prywatnych podmiotów prowadzących działalność zarobkową poprzez obrót wierzytelnościami. Podmioty te nie wykonują zadań zleconych z zakresu administracji publicznej, co mogłoby stanowić uzasadnienie nadania szczególnej mocy dowodowej ich oświadczeniom.

2. Marszałek Sejmu w piśmie z 4 maja 2010 r. zajął stanowisko, że art. 194 ustawy o funduszach w zakresie, w jakim nadaje moc prawną dokumentów urzędowych wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszy sekurytyzacyjnych w procesie cywilnym, które mają stanowić dowód wysokości wierzytelności nabytej przez fundusz sekurytyzacyjny od banku, jest zgodny z art. 2, art. 20, art. 32 ust. 1 zdaniem pierwszym i art. 76 Konstytucji. W pozostałym zakresie na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643, ze zm.; dalej: ustawa o TK) postępowanie powinno zostać umorzone ze względu na niedopuszczalność wydania wyroku.

Marszałek Sejmu wskazał, że problem wykładni art. 194 ustawy o funduszach był przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego. W uchwale z 7 października 2009 r., sygn. akt III CZP 65/09 (OSNC nr 4/2010, poz. 51) SN uznał, że domniemanie z art. 194 ustawy o funduszach nie obejmuje faktu istnienia wierzytelności nabytej przez fundusz w drodze przelewu. Wyciąg z ksiąg rachunkowych funduszu sekurytyzacyjnego stanowi natomiast dowód nabycia przez fundusz konkretnej wierzytelności. Zdaniem Marszałka Sejmu, powyższa uchwała SN spowodowała powszechne ustalenie treści art. 194 ustawy o funduszach. Oznacza to, że domniemanie wynikające z art. 194 ustawy o funduszach nie obejmuje kwestii istnienia wierzytelności, a w konsekwencji pytanie prawne w tej części podlega umorzeniu. Brak jest bowiem zależności pomiędzy odpowiedzią Trybunału Konstytucyjnego na pytanie prawne odnośnie do wyciągu z ksiąg rachunkowych funduszu sekurytyzacyjnego jako dowodu istnienia zobowiązania a rozstrzygnięciem sprawy przez sąd pytający.

Zdaniem Marszałka Sejmu, przedmiotem oceny Trybunału powinien być art. 194 ustawy o funduszach rozumiany jako nadający moc prawną dokumentu urzędowego wyciągom z ksiąg funduszu co do wysokości dochodzonej wierzytelności. Samo przedstawienie dowodu z ksiąg rachunkowych funduszu nie stanowi okoliczności przesądzającej o wyniku sprawy, ponieważ istnieje możliwość przeprowadzenia dowodu negatywnego przeciw treści dokumentów urzędowych, co wynika z art. 252 k.p.c. oraz zostało potwierdzone w orzecznictwie sądowym. Obalenie domniemań wynikających z

nadania wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszy sekurytyzacyjnych mocy dowodowej dokumentów urzędowych może być przy tym dokonane za pomocą wszelkich dopuszczalnych prawem środków dowodowych. Sąd prowadzący postępowanie jest każdorazowo zobowiązany do oceny, czy wyciągi z ksiąg rachunkowych funduszu sekurytyzacyjnego spełniają wszystkie przesłanki ustawowe (por. uchwałę SN z 29 listopada 2007 r., sygn. akt III CZP 101/07, OSNC nr 11/2008, poz. 129).

Sformułowanie pytania prawnego powoduje, że nie jest konieczne orzekanie o konstytucyjności przepisów związkowych, które stanowią jedynie kontekst normatywny art. 194 ustawy o funduszach, opisując procesowe znaczenie nadania wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszy sekurytyzacyjnych w postępowaniu cywilnym.

Z konstytucyjnej zasady zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa nie wynika nakaz określonego ukształtowania reguł dowodowych w postępowaniu cywilnym. Obowiązek udowodnienia roszczenia przez powoda stanowi ogólną zasadę w postępowaniu cywilnym, ale ustawodawca ma możliwość odmiennego ukształtowania reguł dowodowych, przez wprowadzenie regulacji szczególnej.

Ponadto w polskim systemie prawnym moc dokumentów urzędowych mają również czynności notariusza, pokwitowanie komornika, dziennik budowy czy pocztowy dowód doręczenia pisma. Uzasadnieniem wprowadzenia przywileju określonego w art. 194 ustawy o funduszach było umożliwienie sprawnej windykacji zobowiązań, co wpływa na wynik finansowy funduszu sekurytyzacyjnego. Przywilej szczególnej mocy dowodowej ksiąg rachunkowych funduszy jest analogiczny do uprawnień przysługujących bankom.

Marszałek Sejmu zwrócił uwagę na szczególne zasady rachunkowości funduszy inwestycyjnych, gwarantujące wiarygodność danych, w szczególności co do wysokości nabytych wierzytelności, które muszą być odnotowane w księgach rachunkowych funduszu. Ponadto fundusze inwestycyjne działają pod kontrolą państwowego nadzoru finansowego, co zapewnia legalność i przejrzystość ich funkcjonowania oraz ochronę kapitału osób uczestniczących w funduszach, a w konsekwencji pozwala przyznać funduszom określone przywileje procesowe. Wynikające z nadania mocy prawnej dokumentów urzędowych naruszenie zasady równości stron procesu jest racjonalnie uzasadnione. Art. 194 ustawy o funduszach został wprowadzony aby „(...) doprowadzić do upłynnienia kredytów i obniżenia ich kosztów, a przez to zagwarantowania powszechnej i rzeczywistej dostępności do usług bankowych, rozwoju rynku papierów wartościowych (...)”.

Zdaniem Marszałka Sejmu, Trybunał Konstytucyjny nie jest uprawniony do oceny celowości, racjonalności i merytorycznej trafności przyjętego rozwiązania ustawowego.

3. Prokurator Generalny w piśmie z 10 czerwca 2010 r. wyraził pogląd, że art. 194 ustawy o funduszach w związku z art. 244 § 1 k.p.c. w zakresie, w jakim w postępowaniu cywilnym nadaje moc dokumentu urzędowego księgom rachunkowym funduszy sekurytyzacyjnych oraz wyciągom z tych ksiąg, w odniesieniu do wierzytelności nabytych od banku, jest zgodny z art. 2, art. 32 ust. 1 i art. 76 Konstytucji oraz nie jest niezgodny z art. 20 Konstytucji.

Biorąc pod uwagę wątpliwości sądu pytającego, okoliczności sprawy oraz regulacje prawne działalności funduszy sekurytyzacyjnych, Prokurator Generalny wskazał, że pytanie prawne dotyczy mocy prawnej wyciągów z ksiąg rachunkowych funduszu w odniesieniu do wierzytelności nabytych jedynie od banku, a nie innych podmiotów. Dodatkowo ze względu na bardzo ścisły związek pomiędzy księgami rachunkowymi a wyciągami z tych ksiąg dopuszczalne jest orzeczenie w zakresie obu rodzajów dokumentów. Jest to uzasadnione faktem, że wyciąg stanowi odwzorowanie określonego wycinka treści ksiąg rachunkowych funduszu sekurytyzacyjnego.

Prokurator Generalny zwrócił uwagę, że zagadnienie szczególnej mocy prawnej wyciągów z ksiąg rachunkowych funduszy sekurytyzacyjnych było przedmiotem orzecznictwa sądów powszechnych, ale wskazał na jego niejednorodność. W wyroku z 16 stycznia 2009 r. Sąd Apelacyjny w Katowicach w sprawie o sygn. akt V ACa 549/08 uznał, że wyciąg z ksiąg funduszu stanowi dowód istnienia wierzytelności. Odmienny pogląd został wyrażony w uchwale SN z 7 października 2009 r., sygn. akt III CZP 65/09. W orzeczeniu tym wskazano, że wyciąg z ksiąg rachunkowych funduszu może być dowodem na okoliczność nabycia określonej wierzytelności, a nie jej istnienia. Uchwała ta nie może być jednak traktowana jako wyraz jednolite i powszechnie rozumianej w praktyce orzeczniczej treści art. 194 ustawy o funduszach.

Zdaniem Prokuratora Generalnego, przywilej procesowy wynikający z art. 194 ustawy o funduszach nie stanowi naruszenia zasady równości stron postępowania cywilnego, ponieważ zasada ta nie ma charakteru bezwzględnie. O zgodności z konstytucyjną zasadą równości decyduje, czy różnicowanie przez ustawodawcę podmiotów podobnych pozostaje w racjonalnym związku z celem i treścią danej regulacji oraz innymi wartościami oraz zasadami konstytucyjnymi, a waga interesu, któremu ma służyć różnicowanie, jest proporcjonalna do interesów naruszonych. Prokurator Generalny wskazuje, że fundusze sekurytyzacyjne powinny, podobnie jak banki, od których nabywają wierzytelności, posiadać specjalne instrumenty egzekwowania swoich roszczeń. Funduszom nie przysługuje co prawda, tak jak bankom, przymiot instytucji zaufania publicznego, ale szczególnie profil ich działalności uzasadnia istnienie tego przywileju. Ponadto cesja wierzytelności na fundusz nie powoduje pogorszenia sytuacji dłużnika.

Z podanych powyżej względów należy uznać, że nadanie księgom rachunkowym i wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszy sekurytyzacyjnych mocy dowodowej dokumentów urzędowych nie narusza także zasady sprawiedliwości społecznej wynikającej z art. 2 Konstytucji. Argumenty sądu pytającego akcentują nierówność stron postępowania cywilnego, dlatego o zgodności z art. 2 Konstytucji przesądza *ratio legis* uprzywilejowania funduszy sekurytyzacyjnych.

Art. 76 Konstytucji nie wyraża prawa podmiotowego, lecz ustanawia jedną z zasad polityki państwa. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego ukształtował się pogląd, że ochrona konsumenta opiera się na umożliwieniu mu wolnego i swobodnego wyboru, na podstawie rzetelnej i pełnej informacji. Jest to więc zasada ochrony poprzez informację. W wypadku kredytów konsumenckich zapewnienie realizacji obowiązków informacyjnych wynika z art. 4 ust. 2 pkt 12 ustawy z dnia 20 lipca 2001 r. o kredycie konsumenckim (Dz. U. Nr 100, poz. 1081, ze zm.). Nabycie przez fundusz sekurytyzacyjny wierzytelności bankowej nie pogarsza sytuacji procesowej konsumenta. Nie wprowadza jakichkolwiek zmian w treści pierwotnego stosunku prawnego pomiędzy bankiem a konsumentem, poza zmianą wierzyciela. W postępowaniu sądowym istnieje możliwość obalenia domniemań związanych z mocą dowodową ksiąg rachunkowych funduszu sekurytyzacyjnego wszelkimi dostępnymi środkami dowodowymi.

Z kolei art. 20 Konstytucji, który wprowadza zasadę społecznej gospodarki rynkowej, wydaje się wzorcem nieadekwatnym, ponieważ zarzuty sformułowane w tym zakresie przez sąd pytający obejmują uprzywilejowanie funduszu w relacjach z konsumentami, a nie z podmiotami prowadzącymi działalność gospodarczą.

4. W piśmie z 30 czerwca 2011 r. Marszałek Sejmu zmodyfikował swoje wcześniejsze stanowisko wnosząc o stwierdzenie, że art. 194 ustawy o funduszach w zakresie, w jakim nadaje moc prawną dokumentu urzędowego księgom rachunkowym i wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszu sekurytyzacyjnego, które mają stanowić dowód

wysokości wiarytelności nabytej przez fundusz sekurytyzacyjny od banku, w odniesieniu do praw i obowiązków w postępowaniu cywilnym prowadzonym wobec konsumenta, jest niezgodny z art. 2, art. 32 ust. 1 zdaniem pierwszym i art. 76 Konstytucji oraz nie jest niezgodny z art. 20 Konstytucji. W pozostałym zakresie na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy o TK Marszałek Sejmu wniósł o umorzenie postępowania ze względu na niedopuszczalność wydania wyroku.

W uzasadnieniu wniosku Marszałek Sejmu powołał się na wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 15 marca 2011 r. w sprawie o sygn. P 7/09 (OTK ZU nr 2/A/2011, poz. 10), w którym stwierdzono niekonstytucyjność nadania mocy prawnej dokumentu urzędowego księgom rachunkowym banków i wyciągom z tych ksiąg w postępowaniu cywilnym prowadzonym wobec konsumenta. Marszałek Sejmu wskazał, że po wejściu w życie tego wyroku uprzywilejowaną pozycję procesową względem konsumenta utrzymał fundusz sekurytyzacyjny, a utracił bank. Powoduje to, że traci na aktualności argument o zbliżonej sytuacji prawnej dłużnika wobec banku i funduszu sekurytyzacyjnego.

Równocześnie Marszałek Sejmu podtrzymał wniosek o umorzenie postępowania w zakresie oceny art. 194 ustawy o funduszach jako obejmującego mocą prawną dokumentu urzędowego istnienie dochodzonej przez fundusz sekurytyzacyjny wiarytelności.

II

Na rozprawę stawili się przedstawiciele Sejmu i Prokuratora Generalnego. Nie stawiał się przedstawiciel sądu kierującego do Trybunału pytanie prawne. Sędzia sprawozdawca przedstawił treść pytania prawnego. Przedstawiciel Sejmu podtrzymał stanowisko przedstawione w piśmie z 30 czerwca 2011 r. Przedstawiciel Prokuratora Generalnego zmodyfikował wcześniejsze stanowisko i wniósł o stwierdzenie, że art. 194 ustawy o funduszach, w związku z art. 244 § 1 i art. 252 k.p.c. w zakresie, w jakim nadaje moc dokumentu urzędowego księgom rachunkowym funduszu sekurytyzacyjnego oraz wyciągom z tych ksiąg w odniesieniu do wiarytelności nabytych od banku w odniesieniu do praw i obowiązków w postępowaniu cywilnym prowadzonym wobec konsumenta, jest niezgodny z art. 2, art. 32 ust. 1 i art. 76 Konstytucji oraz nie jest niezgodny z art. 20 Konstytucji.

III

Trybunał Konstytucyjny zważył, co następuje:

1. Przedmiot pytania prawnego. Zakres zaskarżenia i jego dopuszczalność.

1.1. Niniejsza sprawa została zainicjowana przedstawieniem przez sąd powszechny pytania prawnego. Kontrola konstytucyjności w trybie pytania prawnego musi odpowiadać warunkom określonym dla tego rodzaju postępowania w art. 193 Konstytucji i uszczegółowionym w ustawie z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643, ze zm.; dalej: ustawa o TK). Z przepisów tych wynikają trzy zasadnicze przesłanki dopuszczalności pytania prawnego: a) podmiotowa – pytanie może przedstawić jedynie sąd, rozumiany jako państwowy organ wymiaru sprawiedliwości; b) przedmiotowa – pytanie prawne może dotyczyć wyłącznie oceny zgodności aktu normatywnego z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi lub ustawami; c) funkcjonalna – wystąpienie z pytaniem jest uzasadnione tylko wtedy, gdy od odpowiedzi na nie zależy rozstrzygnięcie konkretnej sprawy toczącej się przed sądem pytającym (szerzej zob.: postanowienie Trybunału z 6 lutego 2007 r., o sygn. P 33/06,

OTK ZU nr 2/A/2007, poz. 14 i powołane tam orzeczenia). Jak wskazano w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 12 marca 2002 r., o sygn. P 9/01 (OTK ZU nr 2/A/2002, poz. 14), przedmiotem pytania prawnego mogą być wszystkie te przepisy, których zgodność lub niezgodność z Konstytucją wpłynie na treść rozstrzygnięcia sądu pytającego. Nie muszą one stanowić podstawy rozstrzygnięcia, jak w wypadku skargi konstytucyjnej, co wynika z porównania treści art. 79 i art. 193 Konstytucji.

W niniejszej sprawie spełnione zostały wszystkie przesłanki dopuszczalności pytania prawnego. Zostało ono sformułowane przez sąd powszechny w trakcie rozpoznawania sprawy cywilnej o zapłatę pomiędzy funduszem sekurytyzacyjnym a konsumentami. Sąd pytający zwrócił się o ocenę zgodności art. 194 ustawy z dnia 27 maja 2004 r. o funduszach inwestycyjnych (Dz. U. Nr 146, poz. 1546, ze zm.; dalej: ustawa o funduszach) w związku z art. 244 § 1 i art. 252 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, ze zm.; dalej: k.p.c.) ze wskazanymi wzorcami konstytucyjnymi. Konsekwencje zastosowania art. 194 ustawy o funduszach mają wpływ na rozstrzygnięcie sprawy przez sąd pytający, który rozpoznaje w cywilnym postępowaniu procesowym powództwo funduszu sekurytyzacyjnego wniesione pierwotnie w trybie nakazowym. Domniemanie zgodności z prawdą treści wyciągu z ksiąg rachunkowych funduszu sekurytyzacyjnego przesądza o istnieniu wierzytelności, a w konsekwencji o wyniku procesu, biorąc pod uwagę art. 234 k.p.c. wskazujący, że sąd jest związany domniemaniami prawnymi. W sprawie zawisłej przed sądem pytającym wyciąg z księgi rachunkowej funduszu sekurytyzacyjnego został przedstawiony przez powoda jako dowód istnienia oraz wysokości wierzytelności. Sąd pytający na wniosek pozwanych zobowiązał powoda do przedstawienia dokumentacji dotyczącej dochodzonej wierzytelności, ale powód nie uczynił zadość temu wezwaniu. Jak wynika z uzasadnienia pytania prawnego, sąd rozpoznający sprawę będzie, zgodnie z art. 234 k.p.c., związany domniemaniami wynikającym z art. 194 ustawy o funduszach i powinien powództwo uwzględnić.

1.2. Trybunał Konstytucyjny dokonał również analizy wniosku Marszałka Sejmu o częściowe umorzenie postępowania ze względu na brak przesłanki funkcjonalnej z powodu ustalenia w orzecznictwie sądowym rozumienia treści art. 194 ustawy o funduszach w ten sposób, że moc prawna dokumentu urzędowego nie obejmuje kwestii istnienia wierzytelności, której dotyczy wpis w księgach rachunkowych funduszu sekurytyzacyjnego. Jako podstawę powyższego twierdzenia Marszałek Sejmu przywołał uchwałę Sądu Najwyższego z 7 października 2009 r., w sprawie o sygn. akt III CZP 65/09 (OSNC nr 4/2010, poz. 51).

Trybunał Konstytucyjny nie znalazł podstaw do uznania powyższego stanowiska. Utrwalona linia orzecznicza Trybunału wskazuje, że oczywiste i trwałe ustalenie sposobu rozumienia określonego przepisu, w szczególności znajdujące wyraz w orzecznictwie najwyższych instancji sądowych, stanowi podstawę do przyjęcia normatywnej treści przepisu nadanej podczas jego stosowania (por. wyrok TK z 27 października 2010 r., sygn. K 10/08, OTK ZU nr 8/A/2010, poz. 81 i powołane tam orzecznictwo). Przywołana przez Marszałka Sejmu uchwała SN w brzmieniu: „Wyciągi z ksiąg rachunkowych funduszu sekurytyzacyjnego, o których mowa w art. 194 ustawy z dnia 27 maja 2004 r. o funduszach inwestycyjnych (Dz. U. Nr 146, poz. 1546 ze zm.), stanowią podstawę wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym” jedynie w uzasadnieniu odnosi się do zakresu mocy dowodowej wyciągów z ksiąg rachunkowych funduszy sekurytyzacyjnych.

Stanowisko Marszałka Sejmu nie uwzględnia charakteru prawnego uchwały Sądu Najwyższego podjętej w trybie art. 390 § 1 k.p.c. Stanowi ona odpowiedź na pytanie prawne zadane w konkretnej sprawie przez sąd rozpoznający apelację, który uznał, że

wystąpiło zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości. Z treści art. 390 § 2 k.p.c. wynika, że uchwała Sądu Najwyższego rozstrzygająca takie zagadnienie prawne wiąże jedynie w danej sprawie – *a contrario* nie ma znaczenia dla innych spraw rozpatrywanych przez Sąd Najwyższy ani sądy powszechne. Wskazana przez Marszałka Sejmu uchwała SN z 7 października 2009 r. została wydana w odpowiedzi na pytanie prawne sądu okręgowego; nie nadano jej mocy zasady prawnej, o której mowa w art. 61 § 6 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. Nr 240, poz. 2052, ze zm.). Tylko uchwały, którym przysługuje moc zasad prawnych, mają istotne znaczenie dla orzecznictwa sądowego. W tej sytuacji nie można mówić o jednolicie ukształtowanym i powszechnie przyjętym rozumieniu treści art. 194 ustawy o funduszach w orzecznictwie sądowym.

1.3. Art. 194 ustawy o funduszach stanowi:

„Księgi rachunkowe funduszu sekurytyzacyjnego, wyciągi z tych ksiąg podpisane przez osoby upoważnione do składania oświadczeń w zakresie praw i obowiązków majątkowych funduszu i opatrzone pieczęcią towarzystwa zarządzającego funduszem sekurytyzacyjnym oraz wszelkie wystawione w ten sposób oświadczenia zawierające zobowiązania, zwolnienie z zobowiązań, zrzeczenie się praw lub pokwitowanie odbioru należności mają moc prawną dokumentów urzędowych oraz stanowią podstawę do dokonania wpisów w księgach wieczystych i rejestrach publicznych”.

Pytanie prawne obejmuje część art. 194 ustawy o funduszach dotyczącą nadania mocy prawnej dokumentów urzędowych wyciągom sporządzonym na podstawie ksiąg rachunkowych funduszy sekurytyzacyjnych. To znaczy, że w niniejszej sprawie art. 194 ustawy o funduszach nie podlega ocenie Trybunału Konstytucyjnego w części dotyczącej oświadczeń zawierających zobowiązania, zwolnienie z zobowiązań, zrzeczenie się praw lub pokwitowanie odbioru należności.

Zakres orzekania Trybunału Konstytucyjnego podczas rozpatrywania pytań prawnych jest zdeterminowany charakterem tej formy kontroli konstytucyjności oraz związkiem z konkretną sprawą rozpatrywaną przez sąd pytający. W sprawie, na której kanwie sformułowano pytanie prawne, fundusz sekurytyzacyjny występujący w procesie jako powód posłużył się na potwierdzenie dochodzonego roszczenia wyciągiem ze swoich ksiąg rachunkowych. Ze względu na związanie granicami pytania prawnego Trybunał Konstytucyjny ma możliwość orzeczenia jedynie co do szczególnej mocy dowodowej wyciągów z ksiąg rachunkowych funduszu sekurytyzacyjnego, a nie pozostałych oświadczeń unormowanych w art. 194 ustawy o funduszach.

Należy wszakże zwrócić uwagę na ścisły związek, jaki zachodzi pomiędzy wyciągami z ksiąg rachunków funduszu sekurytyzacyjnego a samymi księgami rachunkowymi. Ponieważ wyciąg odzwierciedla treść fragmentu księgi rachunkowej, ma miejsce tożsamość treściowa tych dokumentów. Zarówno księgi rachunkowe jak i wyciągi z tych ksiąg dotyczą identycznych informacji, różniąc się jedynie ich zakresem. Ocena nadania mocy dowodowej dokumentu urzędowego odnosi się w równym stopniu do wyciągów z ksiąg rachunkowych funduszy sekurytyzacyjnych jak i do samych ksiąg.

W tej sytuacji zbyt formalistyczne byłoby ograniczenie zakresu orzekania jedynie do wyciągów z ksiąg rachunkowych funduszu. Takiemu ujęciu zakresu zaskarżenia nie może stać na przeszkodzie charakter pytania prawnego jako jednej z form kontroli konstytucyjności (por. wyrok TK z 26 czerwca 2008 r., sygn. SK 20/07, OTK ZU nr 5/A/2008, poz. 86). Dlatego Trybunał Konstytucyjny uznał za uzasadnione wydanie orzeczenia obejmującego zagadnienie nadania szczególnej mocy prawnej dokumentu urzędowego zarówno wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszy jak i samym księgom. Należy zauważyć, że analogiczny wniosek dotyczący objęcia zakresem orzekania w

niniejszej sprawie poza wyciągami także ksiąg rachunkowych funduszy sformułował w swoim piśmie Prokurator Generalny, zaaprobował go również Marszałek Sejmu w piśmie z 30 czerwca 2011 r.

Za nieuzasadniony należy uznać pogląd Prokuratora Generalnego i Marszałka Sejmu dotyczący zawężenia zakresu pytania prawnego tylko do wierzytelności nabytych przez fundusz sekurytyzacyjny od banku. Art. 2 pkt 31 ustawy o funduszach wskazuje, że inicjatorem sekurytyzacji – a więc zbywcą wierzytelności na rzecz funduszu może być jednostka samorządu terytorialnego, związek takich jednostek albo podmiot prowadzący działalność gospodarczą. W tej ostatniej kategorii mieszczą się również banki. Prokurator Generalny, wskazując zasadniczą różnicę pomiędzy wierzytelnościami nabytymi od banków krajowych i innych inicjatorów sekurytyzacji, powołał się na szczególne przywileje, jakie przysługują bankom, a konkretnie art. 95 ust. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (Dz. U. z 2002 r. Nr 72, poz. 665, ze zm.; dalej: prawo bankowe) nadający księgom rachunkowym banków oraz wyciągom z tych ksiąg moc prawną dokumentu urzędowego. Argument ten jednak stracił znaczenie ze względu na następujące okoliczności: nowelizację prawa bankowego dokonaną ustawą z dnia 26 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 131, poz. 1075), która weszła w życie 20 lutego 2011 r., oraz wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 15 marca 2011 r. sygn. P 7/09 (OTK ZU nr 2/A/2011, poz. 10).

Art. 95 ust. 1 prawa bankowego w brzmieniu obowiązującym od 20 lutego 2011 r. nadaje określonym w tym przepisie rodzajom dokumentów bankowych moc prawną dokumentów urzędowych w odniesieniu do praw i obowiązków wynikających jedynie z czynności bankowych oraz zabezpieczeń ustanowionych na rzecz banku. Nowelizacja art. 95 ust. 1 prawa bankowego spowodowała zawężenie zastosowania tego przepisu, ponieważ w poprzednim stanie prawnym zakres dokumentów bankowych, którym przysługiwała moc prawną dokumentów urzędowych, nie zależał od charakteru dokumentowanej czynności. Poza czynnościami bankowymi, które zostały zdefiniowane w art. 5 ust. 1 i 2 prawa bankowego, banki mogą wykonywać inne czynności określone w art. 6 tej ustawy. Nabywanie i zbywanie wierzytelności pieniężnych jest uznawane za czynność bankową, tylko gdy jest wykonywane przez banki (art. 5 ust. 2 pkt 5 prawa bankowego). Jak wskazano w uzasadnieniu projektu ustawy zmieniającej, poza zakresem czynności bankowych brak jest uzasadnienia odmiennego traktowania banków w stosunku do pozostałych podmiotów uczestniczących w obrocie (zob. druk sejmowy nr 1562/VI kadencja, s. 17). Trybunał przyjmuje, że nowelizacja ograniczając przywilej przysługujący bankom przez powiązanie tego szczególnego uprawnienia tylko z czynnościami bankowymi, jest zapowiedzią dalszej weryfikacji odpowiednich przepisów z punktu widzenia standardów konstytucyjnych.

Istotne znaczenie ma wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 15 marca 2011 r. w sprawie o sygn. P 7/09, uznający, że art. 95 ust. 1 prawa bankowego w części, w jakiej nadaje moc prawną dokumentu urzędowego księgom rachunkowym i wyciągom z ksiąg rachunkowych banku w odniesieniu do praw i obowiązków wynikających z czynności bankowych w postępowaniu cywilnym prowadzonym wobec konsumenta, jest niezgodny z art. 2, art. 32 ust. 1 zdaniem pierwszym i art. 76 Konstytucji. A zatem *de lege lata* brak jest uzasadnienia dla różnicowania wierzytelności nabywanych, a następnie windykowanych przez fundusz sekurytyzacyjny ze względu na podmiot zbywający wierzytelność. Stanowisko to znajduje dodatkowe oparcie w stanie faktycznym sprawy zawisłej przed sądem przedstawiającym pytanie prawne: wierzytelność będącą przedmiotem sporu fundusz sekurytyzacyjny nabył od osoby prawnej, która pośredniczyła przy zawieraniu umowy kredytu bankowego, a nie bezpośrednio od banku. W konsekwencji Trybunał Konstytucyjny uznał za nieuzasadnione ograniczanie zakresu orzeczenia tylko do

przypadków dochodzenia przez fundusz sekurytyzacyjny wierzytelności nabytych od banku.

1.4. W niniejszej sprawie rozważenia wymaga także zakres podmiotowy orzeczenia. Jakkolwiek norma zawarta w art. 194 ustawy o funduszach nie różnicuje mocy prawnej ksiąg rachunkowych funduszy sekurytyzacyjnych pod względem podmiotowym, to jednak należy wziąć pod uwagę, że pytanie prawne zostało sformułowane w związku z rozpatrywaniem powództwa przeciwko konsumentom. Dla potrzeb niniejszej sprawy Trybunał Konstytucyjny odwołał się do definicji zawartej w art. 22¹ ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93, ze zm.; dalej: k.c.). Zgodnie z tym przepisem za konsumenta jest uważana osoba fizyczna, która dokonuje czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z prowadzoną działalnością gospodarczą lub zawodową.

Nadanie wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszy mocy prawnej dokumentów urzędowych ma zastosowanie powszechne, jego skutki obejmują zarówno przedsiębiorców jak i konsumentów. Jednakże pozycja tych dwóch grup podmiotów jest odmienna, co wynika w pierwszej kolejności z profesjonalnego charakteru działalności przedsiębiorców. Zgodnie z treścią art. 43¹ k.c. przedsiębiorcą może być zarówno osoba fizyczna, osoba prawna jak i jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, o ile prowadzi we własnym imieniu działalność gospodarczą albo zawodową.

Różnice pomiędzy pozycją prawną konsumentów i przedsiębiorców uzasadniają wprowadzanie odmiennych dla tych grup podmiotów regulacji prawnych. Ustawodawca podejmuje starania, aby poprawić sytuację konsumentów, którzy stanowią faktycznie słabszą stronę stosunków prawnych z przedsiębiorcami, poprzez odpowiednie regulacje prawne, do których należy m.in. ustawa z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz. U. Nr 50, poz. 331, ze zm.), ustawa z dnia 20 lipca 2001 r. o kredycie konsumenckim (Dz. U. Nr 100, poz. 1081, ze zm.) ustawa z dnia 27 lipca 2002 r. o szczególnych warunkach sprzedaży konsumenckiej oraz o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz. U. Nr 141, poz. 1176, ze zm.).

Biorąc pod uwagę specyfikę pytania prawnego jako konkretnego środka kontroli konstytucyjności oraz różnice w sytuacji prawnej konsumentów i przedsiębiorców, zasadne jest wydanie orzeczenia zakresowego. Wynika to z przesłanki funkcjonalnej. Zawisła przed sądem pytającym sprawa dotyczy konsumentów i konsekwentnie argumenty przedstawione w uzasadnieniu pytania prawnego koncentrują się na sytuacji strony w postępowaniu cywilnym, w jakiej zaskarżony przepis stawia pozwanego konsumenta.

1.5. Aby precyzyjnie ustalić przedmiot pytania prawnego, konieczna jest również analiza przepisów wskazanych przez sąd pytający jako związkowe. Art. 194 ustawy o funduszach nie odsyła bowiem ani do art. 244 § 1 ani do art. 252 k.p.c. Regulacja ustawy o funduszach nie określa skutków, jakie wiążą się z nadaniem mocy prawnej dokumentów urzędowych księgom rachunkowym funduszy sekurytyzacyjnych oraz wyciągom z tych ksiąg. Konsekwencje zastosowania art. 194 ustawy o funduszach wynikają z rozwiązań prawnych przewidzianych w poszczególnych procedurach i dziedzinach prawa. Wskazane przez sąd pytający przepisy kodeksu postępowania cywilnego określają znaczenie dokumentów urzędowych przedstawianych sądowi jako dowody w postępowaniu cywilnym. Art. 244 § 1 k.p.c. stanowi: „Dokumenty urzędowe, sporządzone w przepisanej formie przez powołane do tego organy władzy publicznej i inne organy państwowe w zakresie ich działania, stanowią dowód tego, co zostało w nich urzędowo zaświadczone”. Przepis ten określa warunki formalne dokumentu urzędowego (sporządzenie w przepisanej formie przez powołane do tego organy władzy publicznej i inne organy państwowe w

zakresie ich działania) oraz wprowadza domniemanie autentyczności i domniemanie prawdziwości treści dokumentu urzędowego. To znaczy, że po pierwsze w postępowaniu przed sądem cywilnym dokument urzędowy jest uznawany za wydany przez podmiot, który został oznaczony jako wystawca dokumentu. Po drugie mamy do czynienia z domniemaniem zgodności z prawdą tego, co zostało w dokumencie urzędowo stwierdzone, a samo jego przedstawienie sądowi jest wystarczającym dowodem w tym zakresie. Natomiast art. 252 k.p.c. stanowi: „Strona, która zaprzecza prawdziwości dokumentu urzędowego albo twierdzi, że zawarte w nim oświadczenia organu, od którego dokument ten pochodzi, są niezgodne z prawdą, powinna okoliczności te udowodnić”. Strona kwestionująca autentyczność dokumentu urzędowego albo prawdziwość zawartej w nim treści ma więc możliwość udowodnienia tych okoliczności, poprzez przedstawienie dowodu przeciwności.

Porównanie treści zakwestionowanego przez sąd pytający art. 194 ustawy o funduszach oraz przywołanych jako przepisy związkowe art. 244 § 1 i art. 252 k.p.c. wskazuje, że przedmiotem pytania prawnego jest znaczenie, jakie w postępowaniu cywilnym wynika z nadania przez ustawodawcę wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszy sekurytyzacyjnych mocy prawnej dokumentów urzędowych. Natomiast sąd pytający nie kwestionuje ani domniemań prawnych, jakie przysługują wszelkim dokumentom urzędowym w postępowaniu cywilnym, ani zasad rozkładu ciężaru dowodu przy obalaniu powyższych domniemań, które wynikają ze wskazanych jako związkowe przepisów k.p.c.

Jak wskazał Marszałek Sejmu, orzeczenie Trybunału powinno obejmować jedynie art. 194 ustawy o funduszach, ponieważ przywołanie w pytaniu prawnym przepisów związkowych ma służyć doprecyzowaniu zakresu pytania, a nie jego przedmiotu. Trybunał Konstytucyjny, dokonując analizy pytania prawnego oraz jego uzasadnienia, ustalił, że przedmiotem pytania prawnego jest art. 194 ustawy o funduszach w części zakwestionowanej przez sąd pytający.

Przedmiotem pytania prawnego jest zatem ocena nadania mocy prawnej dokumentów urzędowych księgom rachunkowym funduszy i wyciągom z tych ksiąg w sytuacji, gdy służą one jako dowody w postępowaniu cywilnym, ponieważ ich przedstawienie sądowi powoduje modyfikację ogólnych zasad rozkładu ciężaru dowodu. Zasadniczym problemem konstytucyjnym, jaki przedstawił sąd pytający, jest rażące osłabienie pozycji procesowej konsumenta, który w wypadku przedłożenia sądowi przez przeciwnika procesowego wyciągu z ksiąg rachunkowych funduszu, chcąc uzyskać oddalenie pozwu, jest zmuszony udowodnić nieprawdziwość treści takiego dokumentu, wbrew ogólnym zasadom ciężaru dowodu. Sąd pytający jednoznacznie więc wskazuje istotne procesowe konsekwencje nadania szczególnej mocy dowodowej wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszy sekurytyzacyjnych w postępowaniu cywilnym.

2. Ocena zgodności z wzorcami kontroli – art. 2, art. 20, art. 32 ust. 1 zdaniem pierwszym i art. 76 Konstytucji.

2.1. Ocena konstytucyjności art. 194 ustawy o funduszach wymaga wstępnej oceny, czy status prawny funduszy sekurytyzacyjnych oraz sekurytyzacja wierzycelności uzasadniają przyznanie szczególnego uprawnienia procesowego.

W polskim porządku prawnym sekurytyzacja nie została zdefiniowana legalnie, chociaż unormowania jej dotyczące są zawarte zarówno w prawie bankowym jak i ustawie o funduszach inwestycyjnych. W uzasadnieniu projektu ustawy o funduszach inwestycyjnych wskazano, że: „Sekurytyzacja polega na prawnym i ekonomicznym wyodrębnieniu wierzycelności, w oparciu o które zostaną wyemitowane papiery

wartościowe. Oznacza to, że zaspokojenie roszczeń inwestorów w zakresie nabytych przez nich papierów wartościowych, będzie następować z wpływów z tytułu zaspokojenia roszczeń wynikających z tych wierzytelności”. (druk sejmowy nr 1773/IV kadencja, s. 225). Oceniana jako proces ekonomiczny sekurytyzacja pozwala na uzyskanie jednorazowo większej kwoty pieniędzy zamiast stopniowego zaspokajania z poszczególnych wierzytelności podlegających sekurytyzacji. Z tego powodu jest to instrument często wykorzystywany przez banki, będące instytucjami kredytowymi. Jednakże nie są to jedyne podmioty korzystające z tej możliwości, ponieważ ustawa o funduszach w art. 2 pkt 31 stanowi, że inicjatorem sekurytyzacji, który zbywa swoje wierzytelności funduszowi, może być również jednostka samorządu terytorialnego, związek jednostek samorządu terytorialnego albo podmiot prowadzący działalność gospodarczą. Fundusz sekurytyzacyjny może więc nabywać wierzytelności od wszelkich podmiotów prowadzących działalność gospodarczą, a więc zbywcą wierzytelności mogą być przedsiębiorcy niezależnie od formy prawnej i przedmiotu prowadzonej działalności.

Ustawa o funduszach inwestycyjnych reguluje zarówno funkcjonowanie funduszy sekurytyzacyjnych w ujęciu podmiotowym, jak i istotne elementy ich działalności. Fundusz sekurytyzacyjny jest szczególnym typem funduszu inwestycyjnego zamkniętego, co oznacza, że możliwość uczestnictwa w funduszu dotyczy ograniczonego kręgu podmiotów, co do zasady inwestorów instytucjonalnych, a w ograniczonym stopniu osób fizycznych. Fundusz sekurytyzacyjny może być utworzony jedynie przez towarzystwo funduszy inwestycyjnych, które nadaje mu statut. Towarzystwo to jest równocześnie upoważnione do zarządzania funduszem oraz reprezentowania funduszu wobec osób trzecich. Ustawa o funduszach inwestycyjnych dopuszcza również, po uzyskaniu zezwolenia Komisji Nadzoru Finansowego, zarządzanie sekurytyzowanymi wierzytelnościami funduszu przez podmiot inny niż towarzystwo funduszy inwestycyjnych (art. 192 ustawy o funduszach). Fundusze te mogą być tworzone jako standaryzowane albo niestandaryzowane (art. 183 ust. 2 ustawy o funduszach). Fundusz sekurytyzacyjny emituje certyfikaty inwestycyjne i w ten sposób gromadzi środki na zakup wierzytelności albo zakup praw do świadczeń z określonych wierzytelności (art. 183 ust. 1 ustawy o funduszach). Sekurytyzacja ma bowiem dwa podstawowe warianty jurystyczne:

- 1) zbycie wierzytelności na zasadzie cesji,
- 2) zawarcie umowy, na podstawie której fundusz przekazuje inicjatorowi sekurytyzacji środki uzyskane z emisji certyfikatów w zamian za cykliczne przekazywanie mu wpływów z określonych wierzytelności.

Niezależnie od unormowań ustawy o funduszach inwestycyjnych prawo bankowe zawiera przepisy odnoszące się do sekurytyzacji obejmującej wierzytelności bankowe. Zgodnie z art. 92a ust. 1 prawa bankowego fundusz sekurytyzacyjny albo towarzystwo funduszy inwestycyjnych tworzące taki fundusz mogą zawrzeć z bankiem umowę przelewu wierzytelności, albo umowę subpartycypacji – polegającą na przeniesieniu praw do świadczeń z tytułu określonych wierzytelności banku. Są to wskazane powyżej dwa warianty sekurytyzacji. Ponadto bank, na podstawie art. 92a ust. 3 prawa bankowego, może przenieść wierzytelności na rzecz spółki kapitałowej niebędącej funduszem sekurytyzacyjnym, która wyemituje papiery wartościowe zabezpieczone powyższymi wierzytelnościami.

W sprawie rozpatrywanej przez sąd przedstawiający pytanie prawne miał miejsce przelew wierzytelności pieniężnej, czego efektem jest zmiana wierzyciela, którym stał się fundusz sekurytyzacyjny. Jest to okoliczność istotna, ponieważ ocena Trybunału Konstytucyjnego w niniejszej sprawie obejmuje sytuację nabycia przez fundusz sekurytyzacyjny wierzytelności, transakcja ta znajduje odzwierciedlenie w treści ksiąg rachunkowych funduszu oraz wyciągach z tych ksiąg.

Charakter prawny funduszy sekurytyzacyjnych wskazuje, że są to wysoce wyspecjalizowane instytucje finansowe, fundusze o charakterze przedmiotowym, co utrudnia identyfikację osób działających w imieniu i na rzecz funduszu. Przedmiot działalności funduszu sekurytyzacyjnego stanowi nabywanie wierzytelności i ich windykacja w celu osiągnięcia zysku dla inwestorów, posiadających certyfikaty inwestycyjne emitowane przez taki fundusz. To znaczy, że fundusz sekurytyzacyjny w wypadku nabycia wierzytelności wstępuje w prawa pierwotnego wierzyciela – inicjatora sekurytyzacji i dochodzi zapłaty od dłużnika, z którym nie łączyły go uprzednio stosunki zobowiązaniowe.

2.2. Sąd pytający przedstawił cztery wzorce oceny zakwestionowanych przepisów, wskazując, że nadanie wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszu sekurytyzacyjnego mocy prawnej dokumentu urzędowego w postępowaniu cywilnym jest niezgodne z:

- zasadą sprawiedliwości społecznej, którą ma urzeczywistniać demokratyczne państwo prawne (art. 2 Konstytucji);
- zasadą społecznej gospodarki rynkowej (art. 20 Konstytucji);
- zasadą równości (art. 32 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji);
- zasadą ochrony praw konsumenta (art. 76 Konstytucji).

Podstawowy zarzut sądu pytającego dotyczy osłabienia pozycji konsumenta w postępowaniu cywilnym, wynikającego z nadania wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszu sekurytyzacyjnego mocy prawnej dokumentów urzędowych, a więc naruszenia zasady równości.

W niniejszej sprawie zasada równości musi być odniesiona do pozycji stron postępowania cywilnego, ponieważ przedmiotem oceny Trybunału jest nadanie wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszy sekurytyzacyjnych szczególnej mocy dowodowej w tym postępowaniu.

Istotną treścią zasady równości zawartej w art. 32 ust. 1 Konstytucji jest nakaz jednakowego traktowania wszystkich podmiotów charakteryzujących się pewną istotną cechą wspólną i oznacza niedopuszczalność zarówno dyskryminowania jak i faworyzowania niektórych z nich.

Orzecznictwo Trybunału wskazuje, że zagwarantowanie zasady równości w postępowaniu cywilnym nie polega na identycznym ukształtowaniu praw i obowiązków stron, co jest zrozumiałe choćby ze względu na odmienną rolę procesową powoda i pozwanego. Spełnieniem standardu wynikającego z art. 32 ust. 1 Konstytucji jest zapewnienie „równości broni” stron postępowania (por. wyrok TK z 12 grudnia 2006 r., sygn. P 15/05, OTK ZU nr 11/A/2006, poz. 171 i powołane tam orzecznictwo). Jak wskazał Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 19 lutego 2003 r., sygn. P 11/02 (OTK ZU nr 2/A/2003, poz. 12): „Spory cywilno-prawne, powstające na tle stosunków prawnych opartych na zasadzie równorzędności, powinny być rozpatrywane w postępowaniu sądowym opartym na zasadzie równości stron”.

W nauce prawa wskazuje się, że zasada równości, unormowana w art. 32 Konstytucji, jest traktowana jako jedno z praw człowieka, podlegające ochronie na podstawie zarówno Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, ze zm.) jak i prawa Unii Europejskiej. Ponadto równość stron stanowi jedną z najważniejszych zasad postępowania cywilnego, zaliczaną do naczelných zasad tego postępowania (zob. T. Ereciński, K. Weitz, *Prawda i równość w postępowaniu cywilnym a orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, Warszawa 2010, s. 46 i n.).

Aby ocenić konstytucyjność art. 194 ustawy o funduszach w zakwestionowanym przez sąd pytający zakresie, konieczne jest wskazanie konsekwencji przyznania specjalnej

mocy dowodowej wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszu sekurytyzacyjnego oraz zasad rozkładu ciężaru dowodu w postępowaniu cywilnym.

Do wyciągów z ksiąg rachunkowych funduszu przedstawionych jako dowód w postępowaniu cywilnym należy stosować odpowiednio przepisy art. 244 § 1 i art. 252 k.p.c., na co zwrócił uwagę sąd pytający. To znaczy, że aby udowodnić istnienie dochodzonej przez fundusz wierzytelności i jej wysokość, wystarczy przedłożyć sądowi wyciąg z ksiąg rachunkowych funduszu, bez potrzeby wskazywania tytułu, ani okoliczności, w jakich zobowiązanie powstało. Wynikające z art. 244 § 1 k.p.c. domniemanie wiarygodności dokumentu funduszu sekurytyzacyjnego skutkuje zmianą reguły ciężaru dowodu określonej w art. 6 k.c. oraz art. 232 k.p.c. Zgodnie z art. 6 k.c. ciężar udowodnienia faktu spoczywa na osobie, która z faktu tego wywodzi skutki prawne. Stosownie zaś do art. 232 k.p.c., strony są obowiązane wskazywać dowody dla stwierdzenia faktów, z których wywodzą skutki prawne. Dlatego co do zasady w postępowaniu cywilnym to powód musi udowodnić istnienie dochodzonej wierzytelności, okoliczności jej powstania oraz wysokość. Natomiast zgodnie z art. 194 ustawy o funduszach w wypadku powództwa funduszu sekurytyzacyjnego wystarczającym dowodem jest prawidłowo sporządzony wyciąg z jego własnych ksiąg rachunkowych.

Domniemania prawne związane z dokumentem urzędowym powodują wprowadzenie wyjątku od powyższej zasady, ponieważ to osoba, która zaprzecza prawdziwości treści takiego dokumentu, chcąc obalić związane z nim domniemanie, powinna przeprowadzić dowód przeciwności. W konsekwencji powód jest zwolniony z obowiązku udowodnienia na zasadach ogólnych okoliczności, które zostały ujęte w księgach rachunkowych funduszu. Natomiast pozwany konsument, chcąc obalić domniemanie prawdziwości wyciągu z ksiąg rachunkowych funduszu, musi przeprowadzić dowód przeciwności. Jak wskazuje doktryna postępowania cywilnego, istotą takiego dowodu jest udowodnienie nieprawdziwości treści dokumentów rachunkowych funduszy sekurytyzacyjnych. Jest to trudniejsze niż przeprowadzenie dowodu przeciwnego, który polega na wykazaniu, że określone twierdzenie nie zostało udowodnione przez stronę, na której ciążył *onus probandi* (zob. H. Dolecki, *Ciężar dowodu w polskim procesie cywilnym*, Warszawa 1998, s. 126 i n.). Jakkolwiek z prawnego punktu widzenia konsument ma możliwość skorzystania ze wszelkich środków dowodowych, to jednak w wypadku roszczeń finansowych, a tylko takie obejmuje niniejsza sprawa, ewentualne dodatkowe starania, by udowodnić swoje racje są z reguły iluzoryczne. W doktrynie postępowania cywilnego wskazano, że domniemanie zgodności z prawdą dokumentu urzędowego powoduje, że jest to najbardziej wiarygodny środek dowodowy w postępowaniu cywilnym, najczęściej mający dla sądu rozstrzygające znaczenie (por. *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, t. 1, Warszawa 2009, s. 706). Nie można pomijać również okoliczności, że w analizowanym wypadku mamy do czynienia z przywilejem, którego zastosowanie dotyczy relacji pomiędzy wysoko profesjonalnym, szczególnym w swej istocie prawnej, podmiotem rynku kapitałowego a nieprofesjonalnym dłużnikiem, jakim jest konsument.

W konsekwencji należy uznać, że ustawodawca poprzez regulację art. 194 ustawy o funduszach i konsekwencjami, które przepis ten rodzi m.in. dla postępowania cywilnego, zróżnicował sytuację podmiotów uczestniczących w sporze sądowym, istotnie pogarszając pozycję procesową konsumenta. W celu oddalenia żądań powoda musi on bowiem obalić domniemania związane z mocą prawną dokumentu urzędowego, jaką ma wyciąg z ksiąg rachunkowych funduszu, zarówno co do istnienia jak i wysokości zobowiązania. Jedną ze stron procesu wykorzystuje własne oświadczenia zawarte w księgach rachunkowych jako dowód o szczególnej mocy prawnej dokumentu urzędowego. Dodatkową trudnością jest

fakt, że dochodzone zobowiązanie zostało zaciągnięte wobec innego wierzyciela, od którego nabył je fundusz sekurytyzacyjny. Zapisy ksiąg rachunkowych funduszu odzwierciedlają nie okoliczności ani podstawę powstania zobowiązania, tylko jego nabycie od pierwotnego wierzyciela na rzecz funduszu. W postępowaniu sądowym z powództwa funduszu sekurytyzacyjnego, który przedstawił wyciąg ze swoich ksiąg rachunkowych, konsument jest więc zobowiązany do dowodzenia okoliczności związanych z wierzytelnością powstałą wobec osoby trzeciej, a nie funduszu.

Należy jednak wziąć pod uwagę, jak wynika z dotychczasowego orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, że nie w każdym wypadku odmienne uregulowanie sytuacji adresatów, którzy odznaczają się określoną cechą wspólną, musi oznaczać naruszenie art. 32 ust. 1 Konstytucji. Niezbędna staje się wówczas ocena przyjętego kryterium różnicowania. Aby odpowiedzieć na pytanie, czy dane kryterium może stanowić podstawę różnicowania podmiotów prawa, charakteryzujących się wspólną cechą istotną, należy rozstrzygnąć:

- 1) czy kryterium to pozostaje w racjonalnym związku z celem i treścią danej regulacji;
- 2) czy waga interesu, któremu różnicowanie ma służyć, pozostaje w odpowiedniej proporcji do wagi interesów, które zostaną naruszone w wyniku wprowadzonego różnicowania;
- 3) czy kryterium różnicowania pozostaje w związku z innymi wartościami, zasadami czy normami konstytucyjnymi, uzasadniającymi odmienne traktowanie podmiotów podobnych.

Oceniając z punktu widzenia zasady równości dopuszczalność upośledzenia pozycji prawnej konsumenta w postępowaniu cywilnym poprzez nadanie mocy prawnej dokumentów urzędowych wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszu sekurytyzacyjnego, trzeba stwierdzić, że brak jest dostatecznego uzasadnienia takiego rozwiązania, wzięwszy pod uwagę cel powyższej regulacji.

Zgodnie z regulacją art. 244 § 1 k.p.c. szczególną moc dowodową mają tylko dokumenty urzędowe, a więc sporządzone przez organy władzy publicznej oraz inne organy państwowe. Jednoznacznym zamiarem ustawodawcy jest powiązanie na gruncie postępowania cywilnego mocy prawnej dokumentu urzędowego ze sferą władztwa państwowego i realizacji zadań publicznych.

Fundusze sekurytyzacyjne są wyspecjalizowanymi podmiotami rynku kapitałowego, których celem jest łączenie indywidualnych środków finansowych w celu efektywnego inwestowania. Ich działalność nie jest związana w żaden sposób z realizacją zadań publicznych, co mogłoby stanowić uzasadnienie nadania ich księgom rachunkowym mocy prawnej dokumentów urzędowych. Warto podkreślić, że przywilej mocy prawnej dokumentu urzędowego dotyczy jedynie funduszy sekurytyzacyjnych,⁴ a nie obejmuje wszystkich rodzajów funduszy inwestycyjnych. W projekcie ustawy o funduszach inwestycyjnych (druk sejmowy nr 1773/IV kadencja) przewidziana była również możliwość uproszczonego dochodzenia nabytych wierzytelności w trybie sekurytyzacyjnego tytułu egzekucyjnego. Rozwiązanie to nawiązywało do konstrukcji bankowego tytułu egzekucyjnego i dotyczyć miało wierzytelności wynikających z czynności bankowych oraz nabytych przez fundusz od banku krajowego. Jednakże w toku prac legislacyjnych przepisy dotyczące sekurytyzacyjnego tytułu egzekucyjnego, zawarte w art. 195-197 projektu ustawy o funduszach inwestycyjnych, zostały usunięte. Podczas prac w Komisji Finansów Publicznych i Skarbu Państwa wskazywano, że nie jest uzasadnione porównywanie pozycji funduszy sekurytyzacyjnych oraz banków. Bankowy tytuł egzekucyjny ma służyć ochronie depozytów, natomiast odmienna pozycja funduszu sekurytyzacyjnego nie powoduje konieczności udzielania takiego przywileju. Publiczny

charakter działalności banków, który wiąże się z powszechnym dostępem do usług bankowych, nie ma miejsca w przypadku tak wyspecjalizowanych podmiotów, jak fundusze sekurytyzacyjne, których uczestnikami może być wąska grupa inwestorów (szerzej: biuletyn komisji sejmowych nr 2600/IV kadencja, z 9 grudnia 2008 r.)

Dla niniejszej sprawy istotne znaczenie ma wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 15 marca 2011 r. w sprawie o sygn. P 7/09, w którym uznano, że art. 95 ust. 1 prawa bankowego w części, w jakiej nadaje moc prawną dokumentu urzędowego księgom rachunkowym i wyciągom z ksiąg rachunkowych banku w odniesieniu do praw i obowiązków wynikających z czynności bankowych w postępowaniu cywilnym prowadzonym wobec konsumenta, jest niezgodny z art. 2, art. 32 ust. 1 zdaniem pierwszym i art. 76 Konstytucji. Oceniając powyższy przepis prawa bankowego, Trybunał Konstytucyjny w sprawie o sygn. P 7/09 stwierdził brak konstytucyjnie wartościowych argumentów uzasadniających utrzymywanie zakwestionowanego przywileju bankowego, stanowiącego jeden z relikwów gospodarki nakazowo-rozdzielczej. Nadanie mocy prawnej dokumentu urzędowego księgom rachunkowym oraz wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszy sekurytyzacyjnych jest rozwiązaniem analogicznym do przywileju bankowego. Biorąc pod uwagę powyższy wyrok Trybunału, tym trudniej wskazać uzasadnienie przyznania specjalnego przywileju procesowego jednej z kategorii prywatnych podmiotów rynku kapitałowego, które zajmują się obrotem wierzytelnościami.

Bez znaczenia dla oceny konstytucyjności art. 194 ustawy o funduszach jest objęcie tworzenia oraz działalności funduszy sekurytyzacyjnych systemem państwowego nadzoru sprawowanego przez Komisję Nadzoru Finansowego na zasadach określonych w ustawie z dnia 21 lipca 2006 r. o nadzorze nad rynkiem finansowym (Dz. U. Nr 157, poz. 1119, ze zm.; dalej: ustawa o nadzorze). Nadzór ten obejmuje nie tylko cały rynek kapitałowy, lecz również sektor bankowy, emerytalny czy ubezpieczeniowy. Jego celem jest, zgodnie z art. 2 ustawy o nadzorze, zapewnienie prawidłowego funkcjonowania rynku finansowego, jego stabilności, bezpieczeństwa oraz przejrzystości, zaufania do rynku finansowego, a także zapewnienie ochrony interesów jego uczestników. Sam fakt objęcia działalności funduszy sekurytyzacyjnych nadzorem nie uzasadnia szczególnego przywileju określonego w art. 194 ustawy o funduszach. Ponieważ uczestnictwo w funduszu sekurytyzacyjnym wiąże się z ryzykiem poniesienia straty, dla ochrony drobnych inwestorów ustawodawca wprowadził dodatkowe ograniczenia. W wypadku funduszy niestandardyzowanych, w których szczególnie utrudniona jest ocena ryzyka ponoszonego przez nabywców certyfikatów inwestycyjnych, art. 187 ust. 5 i 6 ustawy o funduszach przewiduje ograniczenie możliwości inwestowania w takie papiery wartościowe osób fizycznych. Tylko statut funduszu niestandardyzowanego może dopuszczać uczestnictwo w nim osób fizycznych, ale cena emisyjna jednego certyfikatu nie może być niższa niż równowartość w złotych 40 000 euro.

Również określenie szczególnych zasad rachunkowości funduszy inwestycyjnych nie uzasadnia przyznania funduszom sekurytyzacyjnym takiego przywileju procesowego. Szczegółowe zasady rachunkowości wynikające z ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz. U. z 2009 r. Nr 152, poz. 1223, ze zm.; dalej: ustawa o rachunkowości) oraz z rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości funduszy inwestycyjnych (Dz. U. Nr 249, poz. 1859) mają na celu dostosowanie sposobu prowadzenia dokumentacji rachunkowej do specyfiki działania poszczególnych rodzajów instytucji. Analogiczne unormowania dotyczą innych podmiotów rynku kapitałowego, np.: funduszy emerytalnych (zob. rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości funduszy emerytalnych, Dz. U. Nr 248, poz. 1847), domów maklerskich (zob. rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 28 grudnia 2009 r. w sprawie

szczególnych zasad rachunkowości domów maklerskich, Dz. U. Nr 226, poz. 1824). Jak wskazał SN w uzasadnieniu swojej uchwały z 7 października 2009 r., sygn. akt III CZP 65/09: „Organy funduszu nie mają wystarczających kompetencji do zbadania, czy nabywana wierzytelność faktycznie istnieje”. Z pewnością kontrola rachunkowa nie daje możliwości oceny strony prawnej konkretnej transakcji i jej skuteczności, ani tym bardziej oceny prawidłowości zobowiązania zbywcy wierzytelności i dłużnika.

Również kwerenda prawnoporównawcza przeprowadzona w reprezentatywnych państwach europejskich (m.in. we Francji, w Niemczech, Austrii, Szwajcarii i we Włoszech) a także Rosji nie wykazała istnienia porównywalnych uprawnień procesowych powodujących modyfikację pozycji procesowej stron w postępowaniu cywilnym dla specjalistycznych funduszy inwestycyjnych ani wiązania z ich księgami rachunkowymi szczególnych domniemań prawnych.

W takiej sytuacji Trybunał Konstytucyjny nie znalazł konstytucyjnie wartościowego uzasadnienia nadania wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszu sekurytyzacyjnego mocy dowodowej dokumentów urzędowych. Analiza cech charakterystycznych funduszu sekurytyzacyjnego prowadzi do wniosku, że nadanie szczególnej mocy prawnej jego dokumentom powoduje sytuację, którą można określić jako swoista pułapka na stronę pozwaną o zapłatę wierzytelności nabytej przez taki fundusz.

Jak wykazano powyżej, konsekwencje nadania mocy prawnej dokumentu urzędowego wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszu sekurytyzacyjnego w postępowaniu cywilnym w największym stopniu obciążają pozwanego konsumenta. Przywilej ten powoduje, że pozycja prawna konsumenta w postępowaniu cywilnym ulega dodatkowemu osłabieniu w sporze z wysoko wyspecjalizowanym podmiotem profesjonalnym. Nadanie wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszu mocy prawnej dokumentów urzędowych służy ochronie interesów samego funduszu w stosunku do dłużników z tytułu nabytych wierzytelności.

2.3. Ocena konstytucyjności art. 194 ustawy o funduszach zależy od tego, czy ten szczególny przywilej funduszu sekurytyzacyjnego znajduje uzasadnienie w wartościach lub zasadach konstytucyjnych w stopniu, który uzasadniałby naruszenie fundamentalnej dla procesu cywilnego zasady równości stron w powiązaniu z zasadą sprawiedliwości społecznej wyrażoną w art. 2 Konstytucji. Sąd pytający dopatruje się również naruszenia przez art. 194 ustawy o funduszach art. 2 Konstytucji. Dlatego w rozpatrywanej sprawie istotne jest przypomnienie orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na temat relacji zasady równości i sprawiedliwości społecznej. Trybunał Konstytucyjny podkreślał, że pomiędzy tymi zasadami istnieje ścisły związek, a nawet nakładają się one na siebie. Zasada sprawiedliwości społecznej wymaga, aby równo traktować podmioty prawa, które charakteryzują się daną istotną cechą. Co więcej różnicowanie podmiotów prawa może być uznane za dopuszczalne na gruncie zasady równości, w sytuacji jeżeli służy realizacji zasady sprawiedliwości społecznej (zob. wyrok TK z: 6 maja 1998 r., sygn. K 37/97, OTK ZU nr 3/1998, poz. 33; 28 marca 2007 r., sygn. K 40/04, OTK ZU nr 3/A/2007, poz. 33).

Dodatkową płaszczyznę problemu konstytucyjnego w rozpatrywanej sprawie stanowi więc ocena, czy i w jakim stopniu regulacja zawarta w art. 194 ustawy o funduszach służy realizacji zasady sprawiedliwości społecznej.

W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego podkreśla się, że: „Nie jest demokratycznym państwem prawnym państwo, które nie realizuje idei sprawiedliwości, przynajmniej pojmowanej jako dążenie do zachowania równowagi w stosunkach społecznych i powstrzymywanie się od kreowania nieusprawiedliwionych, niepopartych obiektywnymi wymogami i kryteriami przywilejów dla wybranych grup obywateli”

(wyrok z 12 kwietnia 2000 r., sygn. K 8/98 (OTK ZU nr 3/2000, poz. 87). Sprzeczne z zasadą sprawiedliwości społecznej wywodzoną z klauzuli demokratycznego państwa prawnego będzie więc różnicowanie sytuacji prawnej określonych podmiotów, które prowadzi do ich nierównego traktowania.

Trybunał Konstytucyjny w swoim orzecznictwie określił również funkcje społeczne sprawiedliwej procedury sądowej. Procedura taka ma szczególne znaczenie dla kształtowania zaufania obywateli do wymiaru sprawiedliwości i poczucia poszanowania ich praw (zob. wyrok z 21 lipca 2009 r., sygn. K 7/09, OTK ZU nr 7/A/2009, poz. 113 i powołane tam orzecznictwo). Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego wskazuje, że naruszenie zasad sprawiedliwości proceduralnej może prowadzić do niezgodności z art. 2 Konstytucji (zob. wyrok TK z 19 lutego 2008 r., sygn. P 49/06, OTK ZU nr 1/A/2008, poz. 5).

Wprowadzone przez art. 194 ustawy o funduszach rozwiązanie powoduje umocnienie i tak istniejącej przewagi profesjonalnej instytucji dysponującej silną pozycją na rynku w stosunku do konsumenta. Kumulacja przedstawionych cech charakteryzujących fundusz sekurytyzacyjny przesądza o uznaniu nadania mocy dokumentów urzędowych wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszu sekurytyzacyjnego za sprzeczne również z zasadą sprawiedliwości społecznej wyrażoną w art. 2 Konstytucji.

2.4. Kolejnym wzorcem wskazanym przez sąd pytający jest art. 76 Konstytucji dotyczący ochrony konsumentów. Ochrona praw konsumentów, użytkowników i najemców wynika z założenia, że pozycja rynkowa tych podmiotów jest słabsza niż przedsiębiorców. Przesądziło to o konstytucjonalizacji ochrony konsumentów w 1997 r. Ustrojodawca przyjął za pewnik, że konsument jest słabszą stroną stosunku prawnego i z tej racji wymaga ochrony, a więc pewnych uprawnień, które doprowadziłyby do przynajmniej względnego zrównania pozycji kontrahentów.

Instrumenty ochrony konsumentów wynikającej z Konstytucji rozwijane są w polskim prawie również pod wpływem rozwiązań prawnych Unii Europejskiej. Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej w części trzeciej normującej polityki i działania wewnętrzne Unii obejmuje również ochronę konsumenta. Zgodnie z art. 167 traktatu Unia przyczynia się do ochrony zdrowia, bezpieczeństwa i interesów gospodarczych konsumentów, jak również wspierania ich prawa do informacji, edukacji i organizowania się w celu zachowania ich interesów.

Dotychczasowe orzecznictwo Trybunału wskazuje, że celem tej ochrony nie jest faworyzowanie konsumentów, ale jest nim tworzenie rozwiązań prawnych, które stanowią realne wypełnienie zasady równorzędności stron stosunków cywilnoprawnych (szerzej zob. wyrok TK z 15 marca 2011 r., sygn. P 7/09 i powołane tam orzecznictwo dotyczące art. 76 Konstytucji).

W wyroku z dnia 21 czerwca 2004 r., o sygn. K 33/03 (OTK ZU nr 4/A/2004, poz. 31) Trybunał Konstytucyjny wskazał, że art. 76 Konstytucji nie ustala sam w sobie określonego poziomu ochrony konsumenta. Z tego powodu przepis ten nie może być traktowany jako źródło bezpośrednio zeń wynikającego prawa podmiotowego konsumenta. „Niemniej jednak przepis ten zobowiązuje władze publiczne do działań w celu ochrony życia, zdrowia, prywatności i bezpieczeństwa konsumentów, jak również do ochrony przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi. Zakres ochrony konsumenta wyznaczony jest na poziomie ustawowym, co nie oznacza jednak, że każda regulacja ustawowa w tym zakresie musi być uznana niejako "na kredyt" za zgodną z konstytucją. Ustawy kreujące ochronę konsumenta także są bowiem przedmiotem oceny z punktu widzenia użycia przez

ustawodawcę adekwatnego (proporcjonalnego) środka, prowadzącego do zamierzonego ochronnego celu”.

Ustawodawca wprowadzając przywilej procesowy unormowany w art. 194 ustawy o funduszach nie uwzględnił faktu, że jego wykorzystanie wobec konsumenta wiąże się zarówno z ryzykiem zagrożenia bezpieczeństwa jak i możliwości wystąpienia nieuczciwych praktyk rynkowych. Usprawienie windykacji wierzytelności nabytych przez fundusz sekurytyzacyjny nie może się bowiem odbywać kosztem ograniczenia ochrony konsumentów.

W pierwszej kolejności należy pamiętać, że w postępowaniu cywilnym pozwany konsument ma słabszą pozycję procesową, ponieważ toczy spór z podmiotem profesjonalnym. Z natury rzeczy w przypadku roszczenia funduszu sekurytyzacyjnego wierzytelność wynika ze zobowiązania wobec innego niż fundusz wierzyciela. Fundusz będzie więc zawsze wierzycielem pochodnym. Z tego powodu sytuacja dłużnika w sporze sądowym jest utrudniona w porównaniu z ewentualnym procesem z wierzycielem pierwotnym, wobec którego zaciągnięte i realizowane było zobowiązanie konsumenta. Nawet jeśli konsument korzysta z pomocy pełnomocnika procesowego, ma znacznie mniejsze możliwości przeprowadzenia dowodów na okoliczność np. wygaśnięcia lub nieistnienia zobowiązania, a także jego innej wysokości. W takiej sytuacji nadanie wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszy mocy dowodowej dokumentów urzędowych w postępowaniu cywilnym toczącym się przeciw konsumentowi jest niezgodne z art. 76 Konstytucji. Powód występujący z roszczeniem wobec konsumenta nie musi bowiem na zasadach ogólnych udowodnić przyczyny powstania dochodzonej wierzytelności ani jej wysokości, lecz wystarczy by przedstawił sądowi wyciąg z własnych ksiąg rachunkowych.

Należy zwrócić uwagę, że sytuacja konsumenta jako dłużnika po nabyciu wierzytelności przez fundusz sekurytyzacyjny ulega pogorszeniu w stosunku do relacji z pierwotnym wierzycielem. Wierzyciel taki, występując z powództwem o zapłatę, musi przedstawić dowód istnienia zobowiązania oraz wysokości dochodzonego roszczenia na zasadach ogólnych, nie ma możliwości wykorzystania szczególnej mocy dowodowej dokumentu urzędowego. Sytuacja wierzycieli pierwotnych jest jednakowa, ponieważ po uchyleniu na mocy wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 15 marca 2011 r., w sprawie o sygn. P 7/09, art. 95 ust. 1 prawa bankowego w części nadającej księgom rachunkowym banków oraz wyciągom z tych ksiąg moc prawną dokumentu urzędowego w postępowaniu cywilnym banki utraciły ten przywilej w stosunku do konsumenta. Dopiero fundusz sekurytyzacyjny, po nabyciu wierzytelności od inicjatora sekurytyzacji, może skorzystać z przywileju określonego w art. 194 ustawy o funduszach i jako wystarczający dowód istnienia i wysokości roszczenia przedstawić wyciąg z własnych ksiąg rachunkowych. Prowadzi to do osłabienia pozycji procesowej konsumenta i w konsekwencji może skutkować brakiem możliwości obrony, a nawet zasądzeniem świadczenia nieodpowiadającego istniejącej wierzytelności. Nabywca wierzytelności uzyskuje zatem więcej uprawnień od jej zbywcy, czyli pierwotnego wierzyciela, wobec którego dłużnik będący konsumentem zaciągnął zobowiązanie.

2.5. Sąd pytający wskazał również jako wzorzec kontroli w niniejszej sprawie art. 20 Konstytucji wyrażający zasadę społecznej gospodarki rynkowej. Zasada ta nadaje kształt ustrojowi gospodarczemu Rzeczypospolitej i określa kierunek dążeń państwa w tym zakresie, wskazując na zasadnicze elementy społecznej gospodarki rynkowej: wolność działalności gospodarczej, własność prywatną oraz dialog i współpracę partnerów społecznych. Preferowanie pozycji podmiotów profesjonalnych prowadzących działalność zarobkową tworzy, zdaniem sądu przedstawiającego pytanie prawne sytuację

zaprzeczając istotę społecznej gospodarki rynkowej i w sposób osłabienie pozycji konsumentów.

Biorąc pod uwagę zakres orzekania dotyczący pozycji prawnej konsumentów, wskazany wzorzec Trybunał uznał za nieadekwatny. Problemem konstytucyjnym w rozpatrywanej sprawie jest kwestia przyznania funduszom sekurytyzacyjnym specjalnego uprawnienia w odniesieniu do konsumenta – pozwanego w postępowaniu cywilnym. Ocena wpływu, jaki wywołuje nadanie szczególnej mocy dowodowej określonym dokumentom funduszy sekurytyzacyjnych w stosunkach pomiędzy przedsiębiorcami, pozostaje poza zakresem niniejszej sprawy.

3. Skutki wyroku.

Trybunał Konstytucyjny uznał za niezgodną ze wskazanymi wzorcami tylko normę prawną nadającą moc prawną dokumentów urzędowych księgom rachunkowym funduszy sekurytyzacyjnych oraz wyciągom sporządzonym na podstawie tych ksiąg w postępowaniu dowodowym w sprawach cywilnych, prowadzonych wobec konsumenta. Wynika to z charakteru kontroli inicjowanej w trybie pytania prawnego i w konsekwencji ograniczonego zakresu orzekania. Art. 194 ustawy o funduszach zawiera szerszą treść normatywną niż objęta wątpliwościami konstytucyjnymi sądu pytającego. Ze względu na związanie granicami pytania prawnego Trybunał orzekł o niekonstytucyjności tylko części tego przepisu. To znaczy, że wskazane w tym przepisie inne rodzaje oświadczeń i pokwitowań nie tracą mocy prawnej dokumentów urzędowych ani znaczenia, jakie nadaje takim dokumentom ustawodawca w poszczególnych dziedzinach prawa.

Równocześnie jednak, biorąc pod uwagę wykazany brak konstytucyjnego uzasadnienia dalszego funkcjonowania w systemie prawnym takiego przywileju dla wysoce specjalistycznych podmiotów rynku kapitałowego, właściwe byłoby wprowadzenie przez ustawodawcę odpowiednich całościowych zmian w ustawie o funduszach inwestycyjnych i odpowiednich zmian w prawie bankowym.

Ze względu na wskazane okoliczności Trybunał Konstytucyjny orzekł jak w sentencji.